

*ст. викладач кафедри загальної, вікової та соціальної психології,
заступник декана з навчальної роботи психолого-педагогічного
факультету Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ МІСЬКОЇ ТА СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто структуру, визначено чинники, що впливають на рівень розвитку правової свідомості. Основну увагу приділено особливостям соціального середовища, а саме міської та сільської спільнот, як фактору, що обумовлюють особливості розвитку правової свідомості молоді. Емпіричне дослідження довело наявність відмінностей у правосвідомості міської та сільської молоді. Сільська молодь більш схильна до вияву позитивних типів ставлення до права та правових явищ, ніж міська. Відображення правових явищ у сільській молоді має емоційне забарвлення, що вказує на більшу особистісну значущість їх у системі цінностей цієї групи молоді. В той час, як міська молодь розглядає правові категорії крізь призму досконалості та виявляє прагматичне ставлення до закону.

Ключевые слова: *правова свідомість, ставлення до права та правових явищ, правова соціалізація, соціально-психологічні чинники правосвідомості, сільська молодь, міська молодь*

Постановка наукової проблеми. Одним з основних напрямків соціалізації особистості є правова соціалізація. В ході останньої індивід засвоює правові цінності суспільства крізь призму власного досвіду, установок, ціннісних орієнтацій і виробляє власне ставлення до права та правових явищ суспільства. Результатом ефективної правової соціалізації є формування правової свідомості, яка лежить в основі правослухняної поведінки.

Правове регулювання соціальних відносин виступає чинником стабільного розвитку суспільства, але право не буде дієвим, якщо воно не знаходить відповідного ціннісного відображення у свідомості громадян, з одного боку; з іншого – від стану правової свідомості особистості залежить правопорядок у суспільстві. Отже, стан правосвідомості можна розглядати як індикатор ефективності розвитку правової системи суспільства.

Основоположним етапом правової соціалізації є юнацький вік, оскільки в цей період формується самосвідомість, соціальна свідомість, ціннісно-правові установки особистості, які визначають подальший розвиток індивіда. Юнацький вік є вирішальним у становленні соціальної орієнтації особистості.

Рівень правосвідомості особистості залежить від багатьох факторів, серед яких дослідники розрізняють макро-, мезо-, мікрорівневі. Потужною групою чинників, що обумовлюють якість правової свідомості молоді, є чинники соціального середовища, в якому відбувається формування особистості. Таким соціальним середовищем є сільська та міська спільноти, що мають свої специфічні соціально-психологічні характеристики. **Аналіз останніх досліджень.** Правосвідомість – багатовимірний феномен, який розглядається на різних рівнях наукового знання. У філософських джерелах правосвідомість найчастіше аналізується як форма суспільної свідомості, яка регулює соціальні стосунки з позиції закону і постає як сукупність принципів і норм поведінки, санкціонованих державою. Психологічні дослідження правосвідомості проводяться переважно в межах двох напрямків – юридичної та соціальної психології. Найбільш повну функціональну модель правосвідомості, з нашого погляду, пропонують О.Ратінов та Г.Єфремова [8]. Вони виокремили функціональні структури правосвідомості: гносеологічну, емоційно-оцінну, поведінкову, які здійснюють, відповідно, пізнавальну, оцінну й регуляторну функцію.

У вітчизняній психології спостерігаємо поступове формування традиції дослідження правосвідомості молоді (К. Гавриловська [1], І. Дідук [3], Л. Орбан-Лембрик [6], І.Сохан [10]). На сучасному етапі вивчення правової свідомості відбувається в контексті досліджень політико-правової свідомості (В.Духневич [4], З.Сіверс [9]).

Метою нашої статті є дослідження та аналіз особливостей правової свідомості молоді, яка виховувалася в сільській та міській місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під правосвідомістю ми розуміємо сферу суспільної свідомості, що охоплює знання, розуміння права, уявлення про право та правові явища, ставлення до права та правових явищ.

Рівень правової свідомості пересічної людини, яка не є спеціалістом з права, прийнято визначати як буденний рівень правової свідомості, або рівень здорового глузду. Буденна правосвідомість формується стихійно під впливом як сімейного виховання, референтних груп, у процесі спілкування індивідів один з одним з приводу створення і реалізації норм права, так і засобів масової інформації, особистого правового досвіду, правової освіти, державної пропаганди, тощо.

М.Єнікеев [5, с.229-231] вказує на те, що в буденній правовій свідомості знання права теоретичного рівня заміщуються побутовими уявленнями, індивідуальним досвідом, традиціями, звичаями, груповими нормами, нормами культурної поведінки.

Більшість дослідників правосвідомості виділяють такі її структурні елементи: когнітивний, емоційний та конативний. Ставлення суб'єкта до правових явищ як до цінності характеризує оцінний аспект правової свідомості і є основою характеристики її змісту та рівня.

Приналежність індивіда до певної соціальної групи та ідентифікація з нею детермінують певні уявлення, норми. Генералізовано оцінки, судження, емоції щодо правових явищ в індивідуальній правосвідомості виявляються в ставленні особистості до права, правових явищ. Спільнота, в якій розвивається індивід виступає як інститут формування його соціальної ідентичності. Тобто людина, будучи членом сільської або міської, або будь-якої іншої спільноти, опановує її цінності та норми і набуває здатності до реагування, поведінки, типових для даного середовища.

І. Губеладзе виділила відмінні риси сільської та міської спільноти, що дає нам змогу зрозуміти соціально-психологічні основи, на яких відбувається формування правосвідомості молоді, яка виховувалася названими спільнотами. Визначено, що для міської спільноти характерні формальність стосунків, що обумовлює замкнутість і самотність міського населення, безособовість та деперсоналізацію; гетерогенність, що обумовлює терпиме, навіть байдуже ставлення до інших людей; слабкість соціального контролю. Членство в сільській спільноті є особистісно значимим для індивідів; їй характерні гомогенність, що обумовлює збереження і трансляцію традицій з покоління в покоління; міцний соціальний контроль [2, с.29-30]. Ці цінності транслиуються членам спільнот і фіксуються у вигляді їх ціннісних орієнтацій та соціальних настановлень. Вони визначають особливості правової свідомості молоді. **Методи дослідження.** З метою виявлення особливостей правової свідомості сільської та міської молоді нами було проведено емпіричне дослідження. Підбір методів дослідження був спрямований на виявлення особливостей структурних компонентів правової свідомості та правової соціалізації молоді. Особливості уявлень молоді про закон вивчалися за допомогою авторського варіанту семантичного диференціалу.

Для вивчення особливостей ставлення молоді до права як емоційно-оцінного компоненту правової свідомості ми використали методику „Ставлення до права” Д.С.Безносова [7]. Вона дала змогу виявити такі форми ставлення до права, як правовий реалізм, правовий скептицизм, правовий конформізм, правовий цинізм, правовий фетишизм, правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий нігілізм. Для виявлення особливостей прояву різних компонентів правосвідомості та правової соціалізації використовувалася авторська анкета. **Результати емпіричного дослідження.** В дослідженні брала участь молодь віком від 16 до 25 років – 577 осіб.

З них 220 осіб, які виховувалися у сільській місцевості, 357 – представники міста. Вибірку склали школярі старшого шкільного віку, студенти різних напрямків навчання, працююча молодь. Оскільки представники нашої вибірки є носіями буденного рівня правової свідомості, дослідження будувалося на вивчення соціальних уявлень про правові явища, зокрема закон, а також вивчалися інтроекції молоді з приводу її ставлення до права та правових явищ, особливості її правової соціалізації, готовності до певної поведінки в правовому полі. Особливості когнітивної складової правової свідомості у сільської та міської молоді показало вивчення соціальних уявлень про закон та питання анкети, спрямовані на з'ясування того, який зміст вкладає у поняття право молодь, як вона оцінює рівень своїх правових знань. Для визначення дескрипторів семантичного диференціалу нами були проведені фокус-групи серед різних груп молоді, в тому числі й серед сільської та міської, на предмет з'ясування домінуючих асоціацій на стимульне словосполучення «правове поле». У 100% відповідей ми отримали слово-асоціацію «закон». Далі учасникам фокус-груп пропонувалося записати ті слова, якими можливо охарактеризувати закон. Ці характеристики й стали основою семантичного диференціалу. Отримані результати піддавалися факторно-аналітичній обробці методом головних компонент з Varimax-обертанням факторних вісей. Таким чином ми вибудували семантичний простір щодо закону у двох групах вибірки – сільської та міської молоді. Було виділено по два фактори, що об'єднали по 45.525% та 48.236% сукупної дисперсії відповідно у сільської та міської молоді. У сільській молоді перший фактор (внесок до загальної дисперсії 22.85%) включив такі характеристики: позитивний-негативний (0.774), допомагає-шкодить (0.746), мудрий-безглуздий (0.718), безпечний-небезпечний (0.686), відвертий-скритний (0.659), бажаний-небажаний (0.654), корисний-шкідливий (0.616), гуманний-бездушний (0.608), чистий-брудний (0.552), патріотичний-непатріотичний (0.508). Такі характеристики відображають позицію закону по відношенню до суб'єктів правових відносин, причому вони вміщують, скоріш, емоційне сприйняття закону. Назвемо цей фактор «Захисна функція закону». Другий фактор (22.674%) містить такі дескриптори: відповідальний-недбалий (0.688), дієвий-недієвий (0.680), досконалий-недосконалий (0.643), надійний-ненадійний (0.634), викликає довіру-не викликає довіру (0.632), авторитетний-неавторитетний (0.627), прогресивний-відсталий (0.620), знаючий-незнаючий (0.586), активний-пасивний (0.581), сильний-слабкий (0.580), упорядкований-хаотичний (0.567), справедливий-несправедливий (0.491). Цей фактор можна означити як «Надійність закону». У міської молоді перший фактор (внесок до сукупної дисперсії становить

37.134%) включив такі характеристики: мудрий-глухий (0.773), логічний-нелогічний (0.734), позитивний-негативний (0.724), гідний-недостойний (0.704), коректний-некоректний (0.697), послідовний-непослідовний (0.666), обов'язковий-необов'язковий (0.664), значний-незначний (0.664), бажаний-небажаний (0.648), корисний-шкідливий (0.620), потрібний-непотрібний (0.581), конкретний-абстрактний (0.572). Визначальними змінними цього фактору є мудрість, логічність, послідовність, що вказує на досконалість законодавчої бази. Отже, визначимо цей фактор як «Досконалість закону». Другий фактор (11.102%) включив такі ознаки: м'який-жорсткий (0.734), гуманний-жорсткий (0.713), вимогливий-поблажливий (-0.705). Цей фактор умістив, на наш погляд, стереотипні характеристики, які відображають прагматичне сприйняття закону. Назвемо даний фактор «Гуманність закону». Отже, факторний аналіз показав, що сприйняття закону у сільської та міської молоді мають відмінності. Сільська молодь схильна оцінювати та сприймати закони крізь емоційну призму, в контексті того, наскільки закон може захистити громадянина та виявитися надійною регулюючою ланкою у правовому полі. Призма сприйняття закону міською молоддю зсонується на оцінку закону з точки зору його досконалості як системи правових норм, упорядкованості. Також категорії, якими мислить міська молодь стосовно закону, носять стереотипний характер. Такі відмінності можуть вказувати на те, що в ієрархії цінностей сільської молоді закон посідає вищу сходинку, ніж у міської молоді. Тобто, для сільської молоді правила, закони мають більшу особистісну значущість. Для більш детального вивчення когнітивної складової правової соціалізації у розглядуваних групах молоді нами була проведена анкета. На питання анкети про те, наскільки право є для респондента цінністю, відповіді розподілилися таким чином: 69.8% усієї молоді вказали, що в певних ситуаціях є, 21.4% – є керівним принципом у відносинах; 5.7% вважають, що право повинно бути головним принципом життя людини; 3.1% респондентів не вважають право цінністю взагалі. Достовірних відмінностей у відповідях двох розглядуваних груп молоді виявлено не було. Отже, можемо констатувати, що молодь в цілому розуміє і приймає право як цінність і готова послуговуватися нею у відносинах з іншими. Достовірні відмінності між сільською та міською молоддю ($p \leq 0,05$) виявилися у відповідях про те, який смисл респонденти вкладають у поняття «право». 28.6% усіх опитаних право асоціюють з порядком, 28.1% – з нормою поведінки, 1.6% за поняттям «право» вбачають безнаказаність. Вказані асоціації майже однаково розподілені у відповідях обох груп молоді. Відмінності спостерігаємо у розподілі відповідей щодо права як справедливості: 25.5% сільської молоді асоціюють право зі справед-

ливістю, в той час як серед міської молоді таких 17.7%. Натомість розгляд права як можливості та захищеності більш характерний для містян (11% та 13.5% відповідно), ніж вихованців сільської спільноти (4.1% та 11.4% відповідно). Така картина може свідчити про те, що сільська молодь не мала змогу отримати широке коло знань з приводу власних прав та можливостей, що підтверджено й у процесі анкетування. Разом з тим захисна функція закону відображена як одна з основних у семантичному просторі сільської молоді. При цьому проявляється така характеристика сільської спільноти, як повага до суспільних норм і віра в їх справедливість та дієвість. Щодо оцінки можливостей реалізації своїх прав у нашій країні більшість молоді вважаю, що така можливість є (87.3%), 12.7% заперечують можливість реалізації своїх прав. Достовірних відмінностей у відповідях в обох групах вибірки виявлено не було. Також було з'ясовано від кого, на думку наших респондентів, залежить дієвість і порядок у правовій сфері держави. Більшість опитаних визначили, що від кожного громадянина (49.1%), на другому місці опинився Президент (15.1%), потім за частотою відповідей – громада (12.8%), Верховна Рада (11.6%), поліція (7.5%), правники (2.3%). Такий розподіл вказує на те, що молодь здатна брати на себе відповідальність за порядок і дієвість законодавства та законодавчих органів. Звертає на себе увагу малий відсоток відповідей щодо поліції, яка в масовій свідомості, та й реально, покликана слідкувати за дотриманням законів громадянами. Така картина може вказувати на недовіру до поліції, як до органу забезпечення правопорядку, з боку молодих людей. Більшість дослідників правової свідомості вказують на те, що основною її складовою, яка концентрує інші елементи феномену, є ставлення до права та правових явищ. За допомогою методики Д. Безносова «Ставлення до права» [7] ми виявили вісім типів ставлення до права та правових явищ та їх вираженість. У цілому серед молоді переважає правовий реалізм як тип ставлення до права. Це свідчить про нормальний розвиток правової свідомості, який пов'язаний зі знанням і позитивною оцінкою законодавства, визнанням права як основного регулятора суспільних відносин. Але при цьому спостерігаємо і вираженість правового нігілізму, як протилежної тенденції нормальній правосвідомості, який виявляється у тотальному запереченні цінності права і його здатності регулювати суспільні відносини. Такі результати вказують на амбівалентність настановлень щодо права та правових явищ молоді. Найменш виражені правовий цинізм та правовий фетишизм. Правовий цинізм пов'язаний з усвідомленим запереченням ролі права в суспільстві, свідомим його порушенням, невідкоренням прийнятим правовим нормам. Це крайній прояв деформованого ставлення до права та правових явищ. Правовий фетишизм також є деформованим типом правової свідо-

ності, але іншого характеру. Носій такого типу розглядає право як предмет сліпого поклоніння, приписує закону всесилля. У рамках нашого дослідження була поставлена задача порівняти особливості ставлення до права та правових явищ у сільської та міської молоді. Порівняння двох груп вибірки за змінною «тип ставлення до права» здійснювалося за допомогою t-критерія Ст'юдента. Статистично достовірні відмінності були виявлені у таких типах ставлення до права, як правовий конформізм ($p \leq 0,01$), правовий реалізм ($p \leq 0,05$) та правовий ідеалізм ($p \leq 0,05$).

Усі вказані типи більш виражені у сільської молоді. Правовий конформізм заснований на визнанні влади правової системи в суспільстві, бездумному підкоренню законам. Таке ставлення часто супроводжується слабкими знаннями або відсутністю інтересу до системи права. Правовий ідеалізм в основі має ідею про те, що лише правова система здатна забезпечити порядок та процвітання держави, тут спостерігаємо гіперболізацію ролі права в суспільстві. Отримані результати підтверджують тезу про те, що культура сільської спільноти заснована на традиціях, повазі до авторитетів, до правил співжиття. Підсумовуючи результати дослідження щодо особливостей правосвідомості у сільської та міської молоді, можемо констатувати, що такі особливості наявні. Вони полягають в тому, що сільська молодь схильна сприймати закон як особистісно значущу цінність на відміну від міської, яка у сприйнятті цієї категорії виявляє прагматизм та стереотипність. Крім того, у ставленні до права та правових явищ також спостерігаються певні відмінності, а саме – сільська молодь демонструє більш позитивне ставлення, ніж міська. При цьому впевненість у праві як можливості та захисті виявляється більшою мірою у міської молоді. Проведене анкетування також виявило певні відмінності у процесі правової соціалізації розглядуваних молодіжних груп. На питання про рівень правових знань 79.2% усієї молоді відзначили їх недостатність. Достовірні відмінності ($p \leq 0,05$) були виявлені й у розподілі відповідей різних груп вибірки на питання про те, чи порушували досліджувані правові норми. Позитивну відповідь дали 32.7% сільської та 44.4% міської молоді. Ці результати засвідчують більшу схильність до правопорушень серед міської молоді. На питання якими принципами, моральними чи правовими, керуються респонденти в правових ситуаціях, ми отримали такий розподіл відповідей: 59.5% – моральними принципами, правовими переконаннями – 36.8%. Інші не визначилися з відповіддю. Причиною, через яку респондент не порушить закон, 53.2% опитаних назвали внутрішні переконання, що цього робити не можна. Але частка опитаних, які вказували страх покарання (35.2%) та невдоволення інших (9.5%) також виявилася чималою. Останнє вказує на недостатньо розвинену правосвідомість. **Висновки та**

перспективи подальшого дослідження. Отже, результатом правової соціалізації є формування правової свідомості. Юнацький вік є вирішальним у становленні соціальної орієнтації особистості та у формуванні правових настановлень. Індикатором рівня розвитку правосвідомості є ставлення до права, в якому виявляється спрямованість особистості. Одним із соціально-психологічних чинників, що визначають особливості правової соціалізації та формування правосвідомості молоді, є цінності тієї спільноти (сільської чи міської), в якій виховується індивід. Було виявлено, що сільська молодь більш схильна до виявлення таких позитивних ставлень до права та правових явищ, як правовий реалізм, та правовий конформізм і правовий ідеалізм, порівняно з міською. Відображення права та правових явищ у сільської молоді відбувається на емоційній основі, що вказує на значущість права та його цінність для цієї групи молоді. Для міської молоді характерними є раціональність та стереотипність в оцінюванні вказаних категорій. Такі особливості правосвідомості, ймовірно, пояснюють і відмінність у схильності до правопорушень двох груп молоді: міська молодь демонструє більшу їх кількість, ніж міська. Отже, соціально-психологічні характеристики міської та сільської спільнот визначають особливості правової соціалізації молоді, а також особливості їх правової свідомості. Перспективами подальшого дослідження є вивчення особливостей правової соціалізації молоді в різних референтних групах.

Список використаних джерел

1. Гавриловська К.П. Особистість як суб'єкт активності у процесі правової соціалізації / К.П. Гавриловська // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Т. VI, вип. 3. – С.75-79.
2. Губеладзе І.Г. Сільська молодь у місті: пошук ідентичності: монографія / І.Г. Губеладзе. – К.: Міленіум, 2015. – 238с.
3. Дідук І. А. Правові уявлення молоді як результат відображення реальності / І.А. Дідук // Наукові студії із соціальної та політичної психології. Зб. статей. – К., 2007. – Вип. 18 (21). – С. 169-180.
4. Духневич В.М. Політико-правова свідомість особистості та становлення громадянської позиції молоді / В. М.Духневич // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. – Вип. 35(38). – К.: Міленіум. 2015. – С. 216-230.
5. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии: Учебник для вузов. – М.: Юристъ, 1996. – 631 с.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Юридична психологія: Навчальний посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик, В.В. Коцинець. – Чернівці: Книги-XXI, 2007. – 448 с.
7. Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур: Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической

- толерантності: Учебное пособие / Л.Г. Почебут. – СПб: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2005. – С. 214-218.
8. Ратинов А.Р. Правовая психология и преступное поведение. Теория и методология исследования / А.Р. Ратинов, Г.Х. Ефремова. – Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1988. – 256 с.
  9. Сіверс З.Ф. Уявлення молоді про власні права як показник очікувань інституціональної справедливості / З.Ф. Сіверс // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. – Вип. 35(38). – К.: Міленіум, 2015. – С. 175-186.
  10. Сохан І.О. Психологічні особливості морально-правової соціалізації студентів. Автореферат на здобуття...канд. психол.н. Спеціальність: 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. – К, 2010. – 22 с.

Транслітераційний переклад списку використаних джерел

1. Havrylovska K.P. Osobystist yak subiekt aktyvnosti u protsesi pravovoi sotsializatsii/ K.P. Havrylovska // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii. Zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. – Т. VI, вип. 3. – S.75-79.
2. Hubeladze I.H. Silska molod u misti: poshuk identychnosti: monohrafiia/ I.H. Hubeladze. – К.: Міленіум, 2015. – 238s.
3. Diduk I. A. Pravovi uiavlennia molodi yak rezultat vidobrazhennia realnosti / I.A. Diduk // Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. Zb. statei. – К., 2007. – Вип. 18 (21). – S. 169-180.
4. Dukhnevych V.M. Polityko-pravova svidomist osobystosti ta stanovlennia hromadianskoi pozytsii molodi / V. M.Dukhnevych // Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii: zb. statei. – Вип. 35(38). – К.: Міленіум, 2015. – S. 216-230.5. Enikeev M.I. Osnovy obshhej i juridicheskoy psihologii: Uchebnik dlja vuzov. – М.: Jurist#, 1996. – 631 s.
5. Orban-Lembryk L.E. Yurydychna psykholohiia: Navchalnyi posibnyk / L.E. Orban-Lembryk, V.V. Koshchynets. – Chernivtsi: Knyhy-KhKhI, 2007. – 448 s.
6. Pochebut L.G. Vzaimoponimanie kul'tur: Metodologija i metody jetnicheskoi i kross-kul'turnoi psihologii. Psihologija mezhjetnicheskoi tolerantnosti: Uchebnoe posobie / L.G. Pochebut. – SPb: Izd-vo S.-Peterburgskogo un-ta, 2005. – S. 214-218.
7. Ratinov A.R. Pravovaja psihologija i prestupnoe povedenie. Teorija i metodologija issledovaniya / A.R. Ratinov, G.H. Efremova. – Krasnojarsk: Izd-vo Krasnojarskogo un-ta, 1988. – 256 s.
8. Sivers Z.F. Uiyavlennia molodi pro vlasni prava yak pokaznyk ochikuvan instytutsionalnoi spravedlyvosti / Z.F. Sivers // Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii: zb. statei. – Вип. 35(38). – К.: Міленіум, 2015. – S. 175-186.
9. Sokhan I.O. Psykholohichni osoblyvosti moralno-pravovoi sotsializatsii studentiv. Avtoreferat na zdobuttia...kand. psykhol.n. Spetsialnist: 19.00.05 – sotsialna psykholohiia; psykholohiia sotsialnoi roboty. – К, 2010. – 22 с.

Панченко Т.С. Особенности правового сознания городской и сельской молодежи

В статье рассмотрено структуру, определены факторы, влияющие на уровень развития правового сознания. Основное внимание уделено особенностям социальной среды, городской и сельской общности, как фактору, обуславливающему особенности развития правосознания молодёжи. Эмпирическое исследование подтвердило наличие отличий в правосознании городской и сельской молодёжи. Сельская молодёжь более склонна к проявлению позитивных типов отношения к праву и правовым явлениям по сравнению с городской. Отображение правовых явлений и категорий в сознании сельской молодёжи происходит на эмоциональной основе, что указывает на личностную значимость права в системе её ценностей. Городская молодёжь рассматривает правовые категории сквозь призму совершенства и проявляет прагматическое отношение к закону.

Ключевые слова: правовое сознание, отношение к праву и правовым явлениям, правовая социализация, социально-психологические факторы правосознания, сельская молодёжь, городская молодёжь

Panchenko T.S. Peculiarities of legal consciousness of urban and rural youth

The article is devoted to studying of features of urban and rural youth's legal consciousness. Structure is considered, factors influencing the level of development of legal consciousness are defined in the article. The main attention is paid to features of the social environment, namely of urban and rural communities as factor, causing peculiarities of development of youth's legal consciousness. It is defined that formality of relations that causes isolation and loneliness of urban population, impersonality and depersonalization; heterogeneity that causes tolerant, even indifferent attitude towards other people; weakness of social control are distinctive features of urban community. Membership in rural community is personally significant for individuals; homogeneity that causes preservation and transmitting traditions from generation to generation; tight social control are typical for it. These values are shown to members of communities and fixed in the form of their valuable orientations and social settings. They define peculiarities of legal consciousness of youth. Empirical research has proved existence of distinctions in legal consciousness of urban and rural youth. The rural youth is more inclined to manifestation of positive types of the attitude towards the law and the legal phenomena than the urban youth. In social ideas about the law of rural youth emotional components of reflection of this legal category that indicates bigger personal importance of it in value system of youth are revealed. While the urban youth looks at it through a prism of perfection and shows pragmatical attitude towards the law.

Key words: legal consciousness, attitude towards law and legal phenomena, legal socialization, social and psychological factors of legal consciousness, rural youth, urban youth